

Çeviri Etkinliğinde Çeviri Etiğinin Önemi ve Etik Sorunların Felsefe Temelinde Yeniden Değerlendirilmesi¹

*The Importance of the Translation Ethics in the Translation Activity and
Revaluation of the Ethical Problems on Philosophical Basis*

Serhat Arslan*

Öz

Bu çalışmada çeviri etiğinin önemi vurgulamak ve çeviri etiğini, etik disiplini çerçevesinde temellendirmek hedeflenmiştir. İnsanlar günümüz hız toplumunda yaptıkları eylemlerin doğruluğu ve yanlışlığı konusunda ikileme düşebilmektedir. Eylem değerlendirmeleri de bu doğrultuda tartışma konusu edilmektedir. Çeviri eyleminin etik boyutu, kültürlerarası ölçekte gerçekleşmesinden ötürü, giderek önem kazanmaktadır. Çeviri etiği, uygulamalı etiğin diğer alanları gibi felsefenin ortaya koyduğu etik kuramlar çerçevesinde temellendirilmelidir. Ancak ortaya konulan mevcut çeviri etiği modelleri sorun odaklıdır; pratik çeviri çalışmalarından oluşturulmuştur. Çeviri etiği çerçevesinde dile getirilen “sadakat”, “güven”, “sorumluluk” ve “çeviri hataları” gibi mevcut konular zaten farklı çeviri kuramlarında ele alınmıştır. Ancak kuramlar dâhilinde bir soruna getirilen çözümün ilgili etik kuramları çerçevesinde uygun olup olmadığı sorulmalıdır. Bu bağlamda, etik açıdan asıl değerlendirilmesi gereken, -örnek olarak çeviride sadakat konusu değil- çevirmenin çeviri sürecinin tamamındaki tutumudur.

Anahtar Kelimeler: Çeviri Etiği, Etik, Çeviri Kuramları, Meslek Etiği

---

1 Bu çalışma, 29-31 Ekim 2015 tarihinde Antalya’da düzenlenen *ICSER-Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Araştırmaları Konferansı*’nda sunulan “Çeviri Etiğinin Önemi ve Temellendirilmesi” adlı bildirisinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

* Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü (serhata@sakarya.edu.tr).

Abstract

This study aims at emphasizing the importance of the translation ethics and basing it on the discipline of ethics. People may be confused about the accuracy and fallacy of their actions in today's rapid society. Evaluations of the actions are the question of debate in this direction. As the translation activity is carried out between cultures, the ethical aspect of the action is of importance. Like the other areas of applied ethics, translation ethics is based on the theories of ethics shaped by the science of Philosophy. However, the current models on translation ethics are problem oriented and they are created by considering the practical translation studies. The current topics such as "fidelity", "trust", "responsibility" and "translation errors" in the framework of translation ethics have already been discussed by different translation theories. One should ask whether the solution to a problem within theories is convenient or not in the framework of theories of ethics. In this regard, what must be essentially discussed in terms of ethics is, for instance, not the "fidelity" in translation but the translator's attitude in the entire translation process.

Keywords: Ethics, Translation Ethics, Translation Theories, Profession Ethics.

Giriş

Bu çalışmanın konusu, çeviri etiğinin önemi vurgulamak ve çeviri etiğini, felsefenin bir alt dalı olan etik disiplini çerçevesinde temellendirmektir.

Hedeflenen temellendirme doğrultusunda öncelikle “etik” ve “çeviri” kavramları ile “etik” ve “çeviri kuramları” farklı bilim insanları ve felsefecilerin görüşleri de dikkate alınarak tanımlanacaktır. Çünkü çeviri etiğine geçmeden önce, etiğin ve çevirinin farklı bakış açılarını göz önünde bulunduran genel tanımlarını yapmak ve bu tanımları temel alarak çeviri etiğini değerlendirmek, çalışmanın amacı doğrultusunda faydalı olacaktır. Daha sonra çeviri eylemlerinde ortaya çıkan ve çeviri kuramları çerçevesinde çözülmesi gereken çeviri sorunlarının “etik” alanında doğrudan “çeviri etiği” olarak ele alınmasının getirdiği sorunlar örneklerle gösterilerek bir değerlendirme yapılacak ve çözüm önerileri sunulacaktır.

“Etik”, felsefe disiplinleri içerisinde yer alan önemli bir alandır ve çok sayıda teorik çalışmaya konu edilmektedir (Özlem, 2004: 39). Ayrıca “etik” sözcüğünün de farklı yönleri vurgulanmak suretiyle felsefeciler tarafından tanımlandığı görülmektedir. Bu anlamda Nuttall (1997: 15), Frankena (2007: 22), Billington (1997: 39), Özlem (2004: 207), Crisp (2010: 411), Kutschera (1982: 8), Reiner (1964: 15), Tepe (1998: 12), Hazlitt (2006: 267), Comte-Sponville (2012: 57) ve Koslovski (2000: 40) etiği farklı açılardan ele alarak tanımlarlar. Böylelikle söz konusu etik tanımlarından hareket edilmek suretiyle aşağıdaki gibi daha genel bir etik tanımına ulaşmak mümkündür. Buna göre, temel bir felsefe disiplini olan ve konusu kısaca ahlaki edimler üzerine düşünmek olan etik, bir toplumun ya da alt gruplarının içinde var olan bireylerin eylemlerinin ahlaki sonuçlarını ve ortaya çıkan sorunları inceler; davranışları analiz ederek doğru ve yanlış şeklinde değerlendirir. Böylelikle birey ve toplumun önceliklerini belirleyerek eylemlerin yeniden biçimlenmesini sağlayan normların oluşturulmasında öncülük görevini üstlenir.

Etik, “teorik etik” ve “uygulamalı etik” olmak üzere iki ana dala ayrılır. Teorik etik kapsamında, Cevizci, (2002: 6-11), Welsen

(1999: 11), Maring (2014: 114) ve Meier'e (2014: 420) göre tarihsel biçimde sıralanmış, "betimleyici etik", "normatif etik" ve "metaetik" olarak adlandırılan üç alt disiplin yer alır. Uygulamalı etikte ise "meslek etiği" ve "problem etiği" olarak adlandırılan iki alt disiplin bulunur.

Etik teoriler, kavramsal bir açıklığa ulaşmayı ve genel prensiplerin oluşturulmasını amaçlar ve içinde bulunduğu dönemin felsefe görüşlerine paralel şekilde biçimlenir. Bununla birlikte, felsefeciler eserlerinde "erdem etiği", "ödev etiği" ve "faydacılık" olarak adlandırılan 3 temel teori üzerinde uzlaşırlar.

Reiner'e göre etik, bir eylemin oluşmasında geçerli olan prensipler bilimidir ve "pratik felsefe"nin (praktischer Philosophie) içinde yer alır (1964: 15). Yani Reiner'e göre etik eylem ve eylemin oluşum sürecini inceleyen bir disiplindir. Kutschera ise "*Etiğin Temelleri*" adlı eserinde, etiği doğru eylemin teorisi şeklinde tanımlamıştır ve bu tanım üzerinden görüşlerini biçimlendirmiştir (1982: 8). Kuçuradi'de etik üzerine görüşlerini açıklarken kişinin öteki ile bağlantılı herhangi bir eyleme geçtiği anda ötekini görsün ya da görmesin oluşan ilişkilerin etik ilişkiler olduğunu öne sürer; eylemlerinin değer yüklü olduğunu belirtir. Tüm ilişkilerde etik eylemin söz konusu olduğunu iddia eder (2011: 12, 89).

Çağdaş Çeviri Kuramları

Çeviri etkinliğinin ne olduğunun tanımlanması, söz konusu etkinliğin ortaya çıkışından günümüze kadar devam eden bir sürecin belirlenmesidir. Günümüz açısından bakıldığında çağdaş çeviri kuramlarında "çeviri" tanımlanırken, çevirinin özellikle kültürel boyutu, eylem ve amaç özellikleri vurgulanır. Witte, 1980'lerden itibaren çeviride kültür ve eylem odaklı yeni yaklaşımların birbirini tamamladığını belirtir. Bu kuramlardan en önemlileri ise Reiß/Vermeer'in "Skopos Kuramı" ve Holz-Mänttäri'nin "Çeviri Eylemi Kuramı"dır (Witte, 2007: 12).

Skopos Kuramı 70'li yıllara kadar egemenliğini sürdüren dilbilim odaklı çeviri anlayışından yeni bir çeviri anlayışına geçişi ifade eder. Bu kuram sayesinde çeviri, bağımsız bir bilim dalı olarak görülmeye başlanmıştır. Bir başka deyişle Skopos Kuramı, çevi-

ribilimde bir üst kuram arayışının başlangıcıdır. Kuramda dil ve metin boyutlarına ilave olarak çeviri sürecinin sosyal boyutunun eklenmesiyle “kültür odaklı” bir kuram ortaya çıkmıştır. Yani Skopos Kuramını oluşturan Reiß ve Vermeer’e göre, çeviri eylemi salt dilsel göstergelerle yapılan bir aktarım değil; buna paralel olarak kültürel öğelerin de önem taşıdığı bir aktarım türüdür. Skopos kuramı, “amaç kuramı” olarak tanımlanabilir ve odak noktasında çeviri eylemi bulunur. Kurama göre çevirmen, çeviri eylemini gerçekleştiren kişidir ve bu eylemini çevirinin amacını belirlemeden gerçekleştiremez. Reiß/Vermeer, eylemi “*beklenti içinde olma durumuna geçmek için harekete geçmek ve böylece durum değişikliğini sağlamak*” şeklinde tanımlar. Eylemin amacı böyle şekillenir (1984: 95-97). Vermeer’e göre her eylemin olduğu gibi çeviri eyleminin de bir amacı vardır ve çevirmen bu amaca uygun hareket etmelidir (1986: 220). Sonuç olarak Reiß/Vermeer “*dilin iletişim özelliği bağlamında ele alınması gereken çeviriyi kültürel aktarımın özel bir türü*” şeklinde tanımlar (1984: 13).

Çağdaş çeviri kuramcıları, yaygın olarak çeviri etkinliğini bir “eylem”, bu eylemin “kültür” boyutunu da etkinliğin en önemli özelliği olarak görmektedirler. Skopos Kuramının yansıttığı bu görüşler çerçevesinde örneğin Witte’ye göre, çeviride kültür ve eylem odaklı önemli yeni yaklaşımlardan biri Holz-Mänttari’nin “Çeviri Eylemi Kuramı”dır. Kuramda işbölümüne dayalı toplumlarda bireyin “işbirliği” ve “iletişim yetenekleri” de ayrıca vurgulanmıştır (2007: 12). Holz-Mänttari’ye göre çeviri eylemi “*ne sözcük ne cümle ne de metin çevirmektir; çeviri eylemi, planlanmış işbirliğinin yönlendirilmesi amacıyla kültür bariyerlerini aşarak işlevsel iletişimi sağlamaktır*” (1984: 7-8).

Çeviri eylemi, ancak kültürlerarası iletişimin erek kültür ile normlarının da göz önünde bulundurulmasıyla gerçekleştirilebilecek amaç odaklı bir eylemdir. Çeviri, çevirinin amacı gözetilerek gerçekleştirilir ve bu süreç, yalnızca çevirmenin üstesinden gelebileceği bir süreç değildir; “iş bölümü” ve “uzmanlık” gerektirir. Çevirmen burada uzman konumundadır. Çeviri etkinliğine dâhil olan diğer birey ve kurumlarla işbirliği içinde, çevirinin amacı doğrultusunda çalışmak zorundadır. Söz

konusu olan çeviri, kişi ve kurumlar arasındaki işbirliği etkinlikleri ve iletişim süreçleri Holz-Mänttari'ye göre "çeviri eylemi" adı verilen bir bütünü oluşturur (1984: 31-55). Buradan da anlaşılacağı üzere "Çeviri Eylemi Kuramı", bir yandan çeviri etkinliğini bir eylem olarak; bir yandan da çevirmeni farklı biçimde tanımlayarak çeviri kuramlarına farklı bir bakış açısı sunmuştur.

Çeviri Etiğinin Önemi

İçinde bulunduğu toplum içinde kişi, temel olarak toplumsal uzlaşma içerisinde mutlu bir yaşam sürmeyi amaçlar. Bu amaç doğrultusunda sürekli olarak toplumu oluşturan diğer birey ve kurumlarla ilişki içindedir ve mutlu bir yaşamın sürdürülebilirliğini sağlayabilmek için diğerlerini de olumlu ya da olumsuz olarak etkileyen eylemlerde bulunur. Toplum, varlığını yalnızca bu eylemlerin sonuçlarına ilişkin yaptırım gücü olan farklı normlarla sürdürebilir. Yani kişinin eylemleri, öteki ile ilişkilendirildiği andan itibaren toplumsal bir gözetim altındadır. Sürdürülebilirlik genel olarak hukuk, din ve etik normlarından oluşan ve birbirini tamamlayan bütünsel bir yapı ile sağlanır.

Kişi, herhangi bir sorunla karşılaştığında ve gerçekleştirdiği eylemlerin amacına ulaşmadığı durumlarda, zorunlu olarak onu amacına ulaştıracak biçimde eylem değişikliğine gider; sürdürülebilirlikte olduğu gibi eylem değişikliklerinde de toplumsal normların tamamını dikkate almak zorundadır. Öte yandan, ekonomik olarak küreselleşmenin hâkim olduğu ve Hartmut Rosa'ya göre (2005) "hız toplumu" adını verebileceğimiz içinde yaşadığımız toplumlarda kişilerin eylemleri ve bu eylemlere onları iten sebepler gittikçe daha fazla karmaşık hale gelmektedir. Kişiler hız ve küreselleşme kavramları adı altında oluşmuş bu karmaşık yapıda eylemlerinin doğruluğu ya da yanlışlığı konusunda sürekli olarak ikileme düşmektedir. Bu yüzden eylemlerin değerlendirilmesi her zaman tartışma konusu olmaktadır.

Mesleki alanlarda da aynı sorunlar söz konusudur ve "meslek etiği" adı altında tartışılmaktadır. Nuttall'a göre de çağdaş toplumlarda neyin doğru ya da neyin yanlış olduğunun sınırları kesinliğini kaybetmiştir (1997: 23). Özellikle bu nedenden ötürü ahlak

felsefesi ve ahlakla ilgili felsefi sorular güncelliğini korumaktadır. Çünkü felsefe disiplini olarak etik, insanların gerçekleştirdikleri eylemlerin sonucunda ortaya çıkan etik sorunları inceler, gerekçelendirir ve bununla ilgili bilgiler ortaya koyar (Tepe, 1998: 12).

Çevirmen de belirli bir toplum içinde yaşayan, bireysel mutluluğunu sağlayabilmek ve toplumsal uzlaşa içerisinde yaşayabilmek yönünde eylemler gerçekleştiren, belirli bir meslek grubuna dâhil olduğu için, o meslek grubuna özgü hukuk ve etik normlarına zorunlu olarak uyan ve yaptığı iş gereği kültürlerarası iletişim uzmanı olması gereken bir kişidir. Bu bakımdan çevirmenin birey olarak kendisini ahlaki normlardan soyutlaması söz konusu değildir. Çünkü özellikle günümüz modern toplumlarında ekonomik ve sosyal gelişmeler iç içe geçtiği için ekonomik bir yönü olan çeviri etkinliğini gerçekleştirirken içinde yaşadığı toplumun hukuk normlarının ötesinde var olan ahlak normlarını da dikkate almak zorundadır.

Günümüz modern topluluğu yukarıda da belirtildiği gibi, “küreselleşme” ve “hız toplumu” kavramları altında tanımlanabilir. O halde çevirmen de hem toplumun bir bireyi olarak hem de mesleki açıdan kültürlerarası iletişim uzmanı sıfatıyla eylemlerinde ortaya çıkan sorunları, “doğru” ya da “yanlış” olarak değerlendirmek; yanlış olarak değerlendirilen davranışlarını, doğru olarak belirlenenle değiştirmek zorundadır. Özellikle meslek etiği açısından neyin doğru ya da neyin yanlış olduğunun belirlenmesi, kültürlerarası iletişimin sürdürülebilmesi için gereklidir. Meslek etiğinin temel prensipleri bu bağlamda başka bir alanın değil; felsefenin ortaya koyduğu etik kuramları çerçevesinde belirlenmelidir. Çünkü etik, asıl itibariyle felsefenin temel alt alanlarından biridir.

Farklı kültürler arasında çeviriye duyulan ihtiyaçtan ve çevirmenin iki farklı kültür arasında bulunduğu konumdan ötürü, çeviri etkinliğinin etik boyutu günümüz modern toplumlarında gün geçtikçe daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Nasıl davranılması gerektiği konusu, etiğin kültürlerarası ilişkilerde önem kazanmasına ve etikle daha fazla ilgilenilmesine yol açmıştır; çeviribilimde de durum böyledir. Çeviribilimciler etiğin tartışılması konusunda

uzlaşmış görünseler de nasıl tanımlanması konusunda görüş ayrılıkları içindedirler. Künzli'de etiğin çeviri çalışmalarında önemli bir yer aldığını; bunun birçok yayında kolaylıkla görülebileceğini ifade eder. Künzli'ye göre çeviri eyleminin etik boyutuyla ilgili yapılan tartışmalar, genelde ya "çevirmenin görevleri" ya da "hakları" konusunda yoğunlaşır (2007: 42).

Çeşitli Çeviri Etiği Modelleri

Çeviri etiği ile ilgili günümüzde yapılan araştırmalarda farklı görüşler öne sürülmektedir. Örnek olarak Chesterman, "temsile", "hizmete", "iletişime" ve "normlara" dayalı dört çeviri etiği modeli bulunduğunu belirtir ve aynı zamanda Hipokrat yemini-ne benzerlik gösteren bir çevirmen yemini önerisinde bulunur. Chesterman, ilk modeline "temsil etiği" adını verir. Bu modele göre, çevirmenin kaynak metne sadık kalması gerekir. Çevirmenin metni doğru biçimde ve hiçbir ekleme yapmadan ve hiçbir şeyi değiştirmeden aktarması gerekir. Kutsal metinler ve AB çeviri hizmetlerinde bu etik kendini gösterebilir. Temsil, ayrıca yorumlama anlamına da gelir. Önemli olan çevirinin en iyi durumun nasıl seçileceği ve nasıl iletileceğidir. Çünkü çeviri, ötekini yanlış yorumlarsa etik olmayan sonuçlar ortaya çıkabilir. O halde temsil etiği, hakikatin ve sadakatin değerlerini yansıtır. Bir çeviri orijinalinin bir işaretidir, imidir. Chesterman ileri sürdüğü ikinci modele, "hizmet etiği" adını verir. Bu etik anlayışa göre, çeviri daha çok ticari bir hizmet; yani bir müşteri için gerçekleştirilen hizmet niteliğindedir. Özellikle Holz-Mänttäri'nin ve Reiß/Vermeer'in işlev odaklı kuramları, hizmet etiği yaklaşımına uygundur. Çünkü burada para karşılığında verilen ticari bir hizmet vardır. Üçüncü model ise "iletişim etiği" dir. Bu modelde vurgulanan ötekinin temsili değil; diğerleri ile ya da farklı diğer bir kültürle kurulan ya da kurulmaya çalışılan iletişimdir. İletişim açısından etik, çevirmen farklı kültürlerin birbirlerini anlamasını sağlamaya çalışan bir araçtır. Bir çeviriyi anlamak demek, yazarın ve çevirmenin iletişimsel amaçlarıyla uyuşan bir yoruma ulaşmak demektir. Chesterman son olarak "norma dayalı etik model" den bahseder. Toury'yi takip eden betimleyici çeviribilim araştırmaları, çeviri üretimini ya da alımını belirleyen ve etkileyen normları araştırır.

Bu normlar, kabul edilebilir çeviri ürünlerinin nasıl görünmesi ve ne olması ile ilgilidir. Modele göre normlara uygun biçimde; yani okuru ya da müşteriyi şaşırtmayacak bir biçimde nasıl çeviri yapılması gerektiği belirlenir. Model güven merkezlidir (Chesterman, 2001: 139-142).

Chesterman mevcut modeller arasında uyuşmanın olmadığını belirtir. Dört modelin her birinin farklı etik değerleri vurguladığını; farklı modellerin farklı kapsamaları ve uygulama sınırlılıkları olduğunu, bazı modellerin edebiyata ya da kutsal kitap çevirilerine daha fazla uygulanabileceğini ve bazılarının ise teknik ya da yönetsel çevirilere odaklandığını belirtir. Temsil etiğinde, “hakikat” ya da “doğruluk”; hizmet etiğinde, “sadakat”; iletişim modelinde, “anlama” ve norma dayalı modelde ise daha çok “güven” vurgulanır. Söz konusu dört modele Chesterman bir taahhüt bağlanma etiğini (commitment) ekler. Öyleyse etik hakkında söz söylemenin mümkün 5 yolu vardır. Chesterman ayrıca modellerin her modele özgü zayıf yönlerini de belirtmiştir. Örnek olarak temsilin imkânsız olduğu durumların mevcudiyeti, hizmet modelinde çevirmenin özerkliğinin zayıflatıldığı, iletişim modelinde çevirmenin sorumluluğunun büyük tutulduğu, norma dayalı modelde ise tutucu bir yaklaşımın olduğu Chesterman tarafından dile getirilir. Modellerdeki bu tür zayıflıklar, Chesterman’ın “İletişim modeline göre etik olmayan bir çeviri çevirmenin sorumluluğuna girer mi? İletişim etiğini bir AB durumuna nasıl uygulayacağız? Norma dayalı bir modele göre önsöz yazmayı reddederek okur beklentilerini göz ardı eden çevirmenin durumu nedir? Çevirmenin sorumluluğunu nasıl tanımlayabiliriz?” gibi soruları sormasına sebep olur (Chesterman, 2001: 142-144).

Gouanvic, çeviri etiğini meslek etiği açısından ele alır. Bir çevirmenin sahip olması gereken niteliklerin hemen hemen her hizmet mesleği için geçerli olduğunu savunur. Yani çevirmen, profesyonel bir uyum içinde metne yaklaşabilecek kadar yeterli olmalıdır. Çevirmene gizlilik ilkesine uyacağı konusunda güven duyulabilmelidir. Gouanvic’in çeviri anlayışına göre her çeviri çevirmenin değil; kaynak metin yazarının entelektüel bir özelliğidir. Bir metni çevirmek, zorunlu olarak erek kültürde var olan bir alana metni

uydurmak anlamına gelmez. Bu çeviri anlayışından yola çıkarak Gouanvic çeviri etiğinin ancak kaynak metin ve ilişkisinde görülebileceğini, erek metnin etiğinin ise kaynak metnin sunduğu geleceğe bağlı olduğunu belirtir. Bir sonraki aşamada çeviri etiğini çevirmen açısından inceler. Çeviri metninin nesnel mantığı yalnızca çevirmenin görüşleri yardımıyla ortaya çıkar ve çeviri metni biçim kazanır. Çevirmenin görüşleri kazanılmış ve değiştirilebilen görüşlerdir. Yalnızca kendi görüşleri ve kazanımlarıyla çeviri etkinliğini gerçekleştirir. Çevirmen de sosyal çeviri yapmak suretiyle sosyal yönü olan bir eylem gerçekleştirir. Yaptığı eylemin sorumluluğunu yüklenmek zorundadır (Gouanvic, 2001: 205-209).

Tymoczko çeviri etiğini meslek etiği açısından ele alır. Çevirmenlerin ve çeviri öğrencilerinin esas itibarıyla kaynak metinlerde işlenen açık ya da örtülü olabilen etik ve ideoloji konularında eğitilmesi gerektiğini, çağdaş etik teorileri hakkında bilgi sahibi olmaları gerektiğini ve çevirmenlerin küreselleşme ile bağlantılı olan bağlamlarda çalışmalarının faydalı olacağını; çünkü bu çalışmalar sayesinde üstlendikleri sorumluluklar hakkında düşünme fırsatı bulacaklarını savunur (2009: 184-186).

Sonuç ve Değerlendirme

Yukarıda birçok bilim insanı tarafından dile getirilen, önerilen ve eleştirilen çeviri etiği modellerinin genel hatlarıyla “sorun odaklı” modeller olduğu görülmektedir. Yani çeviri uygulamalarında ortaya çıkan ve çevirmeni çeviri sürecinde *nasıl davranması* konusunda ikileme bırakan çeviri sorunları, bu kez nasıl davranılması gerektiği konusu etik bağlamında yeniden ele alınarak çeviri etiği modelleri oluşturulmaya çalışılmıştır; yani bu tür modeller kuramsal çalışmalardan çok pratik çeviri çalışmalarından yararlanılarak oluşturulmuştur.

Herhangi bir bilim alanında ortaya çıkan sorunların, o alanın uzmanlarının yaptığı kuramsal çalışmalar yardımıyla çözülmesi gerekir. Aynı durum çeviribilim için de söz konusudur. Çeviribilimciler farklı kuramsal çalışmalarla çağın ihtiyaçlarını da göz önüne alarak ortaya çıkan çeviri sorunlarına farklı kuramlarla çözüm aramışlardır. Örnek olarak, özellikle son yüzyılda Even-Zohar’ın

Çoğuldizge Kuramı (1990), edebiyat alanında ortaya çıkan çeviri sorunlarına yanıt arar ve edebi çevirilerin nasıl yapılması gerektiği, çevirmenin kaynak metin ve erek metin arasındaki konumu, erek metnin amacı ve işlevi gibi spesifik konulara ilişkin sorunlar bakımından yanıt verir. Kuram, edebi metinlerin farklı kültürlere aktarılmasına duyulan ihtiyaçtan ortaya çıkmış ve uygulamalarda görülen sorunlara göre biçimlenmiştir.

Mevcut tüm çeviri kuramları ve kuramlar oluşturulmadan önce farklı bilim adamları tarafından yapılan tüm çeviri çalışmaları sorun-kuram-çözüm bağlamında çağa ve metin çeşitlemelerine göre ele alınabilir. Başka bir deyişle çeviri kuramları, çeviri sorunlarının yanıtlarını içinde barındırır. Aynı sorunların farklı etik ya da benzeri alanlarda tekrardan sorulması, mevcut çeviri sorunları çözmeye yeterli olmadığı gibi yanlış çözümlerin oluşmasına ya da her çeviri sorununun farklı bir şekilde etik çerçevesinde adlandırılmasına da yol açabilir. Bu şekilde soruna yönelik çeviri etiği kavramları kargaşası oluşur.

Chesterman'ın çeviri etiği modelleri oluşumunda da dile getirdiği ve farklı bilim insanları tarafından sık sık sorulan "sadakat", "güven", "sorumluluk" ve "çeviri hataları" gibi çeviri sorunlarını doğrudan ilgilendiren konular, farklı çeviri kuramlarında da ele alınır ve sorunlara çözüm getirilir. Sadakat konusu, çeviribilimde kaynak metne göre esneklik gerektirir. Chesterman'ın da ifade ettiği gibi çevirmenin önünde eğer bir dini metin ya da AB'ye özgü politik bir metin varsa çevirmen, dilbilim odaklı bir çeviri kuramından faydalanacak, buradaki görevlendirmenin ve çevirinin erek kültürdeki amacı doğrultusunda kaynak metne daha çok bağlı kalarak erek metni oluşturacaktır. Ama çevirmenin önünde daha farklı bir metin geldiğinde ve görev ile amaçta değişiklikler olduğunda, örnek olarak klasik bir eserin erek kültürde çocuk romanı olarak yayınlanması amaçlandığında çevirmenin tavrı değişecek, kaynak metne sadakat tutumunu esnetecektir. Burada çevirmenin metne sadakatının etik açıdan ele alınmasında yanlış çözümlere gidilebileceği görülmektedir. Çünkü çevirmenin gerekçelendirmeleri, kuramsal çözümlenmeleri, çevirinin oluşum şartları ve çevirinin amacı dikkate alınmadan yalnızca kaynak ve

erek metni karşılaştırarak çevirmenin kaynak metne bağlı kalmadığı için etik davranmadığı değerlendirilmesi özü itibariyle etik sayılmaz. Benim düşünceme göre, burada asıl sorulması gereken soru, çevirmenin sadakatının etik olup olmadığı değil; bir çeviri kuramının sadakat sorununa çözüm getirirken ulaşılan çözümün etik kuramları çerçevesinde uygun olup olmadığıdır. Eğer kuram ele aldığı mevcut çeviri sorununa etik kurallarını da dikkate alarak bir çözüm getirdiyse ve çevirmen getirilen çözüme uygun davrandıysa, örnekte de olduğu gibi sadakat sorunu kendiliğinden çözülmüş olur: Artık çevirmenin sadakat bağlamında etik davranıp davranmadığı değil; ödev ahlakı çerçevesinde doğru kuramı seçip mevcut şartları dikkate alarak çeviri yapıp yapmadığı önemlidir. Etik açıdan asıl değerlendirilmesi gereken çevirmenin sadakati değil; çevirmenin çeviri sürecinin tamamındaki tutumudur. Böylelikle çeviri etiği adı altında her soruna özgü ortaya çıkmış çeviri etiği modelleri ve çeviri etiğine özgü kavram kargaşası engellenebilir.

Aynı sorun çeviri hataları konusunda da karşımıza çıkar. Bir çeviri anlam, cümle ve kelime bazında hatalar içerdiği için, doğrudan çeviri ya da çevirmen hakkında “etik değil” değerlendirmesinin yapılması doğru olmaz. Çünkü çeviride hata konusu tek başına etik açıdan ele alınamaz; alındığı zaman basit insani hatalar, örnek olarak bir kelimenin yanlış yazılmış olması ya da kaynak metnin zor okunduğu için ortaya çıkan anlam hatası etik açıdan yanlış değerlendirilmiş olur. Çeviride yeterlilik çerçevesinde ele alınan hata sorunları, etikte “ödev ahlakı” çerçevesinde incelenerek değerlendirilebilir.

Felsefenin bir alt disiplini olarak etik, insan davranışlarının nasıl olması gerektiği ile ilgili farklı etik kuramları oluşturmuştur. Burada norm koyucu olmaktan çok, yol gösterici olarak karşımıza çıkan “erdem etiği”, “ödev ahlakı”, “faydacılık” ve “pragmatizm” gibi etik modelleri ve kuramları, çeviribilimdeki sorunlara kuramsal çözümler aranırken, çözümün ortaya konması aşamasında devreye girerek çözümün etik olup olmadığı sorusuna rahatlıkla yanıt verebilir. Böylelikle felsefe temelinde etik kuramları yardımıyla meslek etiğini de içeren daha bütünsel bir çeviri

etiğine ulaşılabilir. Çeviri etiği böylelikle elde edilen bütünsel yapı sayesinde çeviri sürecinde ortaya çıkan ahlaki problemleri temellendirebilir.

Kaynaklar

- Billington, Ray, *Felsefeyi Yaşamak – Ahlak Düşüncesine Giriş*, çev.: Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları 1997.
- Cevizci, Ahmet, *Etiğe Giriş*, İstanbul: Paradigma Yayınları 2002.
- Chesterman, Andrew, "Proposal for a Hieronymic Oath", *The Translator*, 7 (2) (New York/London 2001), s./pp. 139-154.
- Comte-Sponville, Andre, *Kapitalizm Ahlaki Midir? – Zamanımızın Kimi Gülünçlükleri ve Zorbalıkları Üzerine*, çev.: Dilek Yankaya, İstanbul: İletişim Yayınları 2012.
- Crisp, Roger, "Ethik", Edward Craig (Hrg), *Die Kleine Routledge Enzyklopädie der Philosophie*, Berlin: Xenomoi Verlag 2010, s./pp. 411-416.
- Even-Zohar, Itamar, "Polysystem Theory", *Poetics Today*, 11 (1) (1990), s./pp. 1-26.
- Frankena, William, *Etik*, çev.: Azmi Aydın, Ankara: İmge Kitabevi 2007.
- Gouanvic, Jean-Marc, "Ethos, Ethics and Translation – Toward a Community of Destinies", *The Translator*, 7 (2), (2001), s./pp. 203-212.
- Hazlitt, Henry, *Ahlakın Temelleri*, çev.: Mehmet Aydın & Recep Tapramaz, Ankara: Liberte Yayınları 2006.
- Holz-Mänttari, Justa, *Translationstheorie – Grundlagen und Standorte*, Tampere: Tampereen yliopisto 1984.
- Koslovski, Peter, "Etik ve Hekimlik Sanatı", Harun Tepe (Ed.), *Etik ve Meslek Etikleri*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları 2000, s./pp. 35-51.
- Kuçuradi, İoanna, *Etik*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları 2011.
- Kutschera, Franz v., *Grundlagen der Ethik*, Berlin, New York: Walter de Gruyter Verlag 1982.
- Künzli, Alexander, "The Ethical Dimension of Translation Revision. An Empirical Study", *The Journal of Specialised Translation*, 8, (2007), s./pp.42-56.
- Maring, Matthias, "Ein verantwortungsethischer Ansatz für die Technik-, Wirtschafts- und Wissenschaftsethik", Matthias Maring (Hrg), *Bereichsethiken im interdisziplinären Dialog*,

- Karlsruhe: KIT Scientific Publishing 2014, s./pp. 113-130.
- Meier, Jakob, "Verantwortung und die Legitimität bereichsethischer Kodizes – zu einem zentralen Aspekt der Technik- und Informationsethik", Matthias Maring (Hrg), *Bereichsethiken im interdisziplinären Dialog*, Karlsruhe: KIT Scientific Publishing 2014, s./pp. 419-434.
- Nuttall, Jon, *Ahlak Üzerine Tartışmalar: Etiğе Giriş*, çev.: Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları 1997.
- Özlem, Doğan, *Etik -Ahlak Felsefesi-*, İstanbul: İnkılap Kitabevi 2004.
- Reiner, Hans, *Die philosophische Ethik – Ihre Fragen und Lehren in Geschichte und Gegenwart*, Heidelberg: Quelle & Meyer Verlag 1964.
- Reiß, Katharina & Vermeer Hans J., *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*, Tübingen: Niemeyer Verlag 1984.
- Rosa, Hartmut, *Beschleunigung. Die Veränderung der Zeitstrukturen in der Moderne*, Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag 2005.
- Tepe, Harun, "Bir Felsefe Dalı Olarak Etik", *Doğru Batı*, (1998), s./pp. 9-24.
- Tymoczko, Maria, "Translation, Ethics and Ideology in a Violent Globalizing World", Esperanza Bielsa & Christopher W. Hughes (Eds), *Globalization, Political Violence and Translation*, Basingstoke – England – New York: Palgrave Macmillan 2009, s./pp. 171-194.
- Vermeer, Hans J., "Übersetzen als kultureller Transfer", Mary Snell-Hornby (Hrg), *Übersetzungswissenschaft - eine Neuorientierung. Zur Integrierung von Theorie und Praxis*, Tübingen – Basel: Francke Verlag 1986, s./pp. 30-53.
- Welsen, Peter, *Ethik*, Freiburg – München: Karl Alber Verlag 1999.
- Witte, Heidrun, *Die Kulturkompetenz des Translators, Begriffliche Grundlegung und Didaktisierung*, Tübingen: Stauffenburg Verlag 2007.